

כוונה נשגבה במצות תפילין

תכלית מצות תפילין לקדש את חמשת החושים: בראש: ראייה, שמיעה, ריח, טעם. ביד: מישוש

בתים בתפילין של ראש, וזה כדי שיתעורר אדם בחמשה חושים, ויזכור חסדי אל יתברך ביציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמו, שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו, ואשר לו הכוח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו.

דברי ה"מטה משה" הם כנראה המקור לדברי ה"אליהו רבה" (או"ח סי' כה אות ח), שכתב טעם זה על מצות תפילין: "על הזרוע כנגד חוש המישוש שתלוי ביד, ולכן אין בו אלא בית אחד, ועל הראש ארבע בתים נגד ארבע חושים שבראש, חוש הראות, חוש השמיעה, חוש הריח, חוש הטעם, כדי שיתעורר האדם בחמישה חושים ויזכור חסדי אל ויחודו ושהוא משיג על כל ברייתו".

ויש להעיר כי רעיון זה כבר מבואר בדברי אחד מהראשונים בפירוש הרא"ש בפרשתנו (שמות יג טז ד"ה ולטוטפות), אלא שבמקום חוש הטעם הוא מביא את חוש הדיבור, ובלשון קדשו: "בתפילין של ראש ד' פרשיות, כנגד ד' הרגשות שבראש, ראייה, שמיעה, ריח, דיבור, אבל ביד אין בה כי אם בית אחד כנגד המשמוש ולכן די בבית אחד".

נפלא להבין בזה מה שכתב הרמב"ם דברים נשגבים בענין קדושת התפילין (הלכות תפילין פרק ד הלכה כה): "קדושת תפילין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא".

וצריך ביאור מנין למד הרמב"ם חידוש גדול זה. אך לפי האמור יש לומר כי מאחר שתכלית מצות הנחת תפילין של יד ושל ראש היא, לקדש בהם את כל הה' חושים של האדם הכוללים כל מעשיו, לכן יפה כתב הרמב"ם: "שכל זמן שהתפילין

הנחת תפילין, אשר ראוי ונכון לכל אחד מישראל לזכור תמיד בשעת הנחתם, כי תכלית מצות הנחת תפילין של יד ושל ראש היא, לקדש בהם את חמשת החושים שברא הקב"ה באדם - חוש הראיה, חוש השמיעה, חוש הריח, חוש הטעם, וחוש המישוש.

והנה כאשר נתבונן נראה כי ארבעה חושים - ראייה בעינים, שמיעה באוזניים, ריח בחוטים, וטעם בפה, שמקומם בראש, ואילו חוש החמישי חוש המישוש נמצא בידיים, לכן צונו הקב"ה להניח תפילין על היד כדי לקדש את חוש המישוש, ותפילין על הראש כדי לקדש בהם את ארבעה החושים - ראייה, שמיעה, ריח, טעם, שמקומם בראש.

בדרך זו הם מבארים בדרך נפלא, מה שלמדו חכמינו ז"ל בגמרא (מנחות לד:): מדרשות המקרא ונפסק להלכה בשלחן ערוך (או"ח סי' לב סעיף לח), כי בתפילין של ראש צריך לעשות ארבעה בתים כדי להניח בהם את ארבע הפרשיות, ואילו בתפילין של יד צריך לעשות רק בית אחד להניח בו את ארבע הפרשיות הכתובות על קלף אחד.

הביאור בזה, כי ד' החושים שבראש הם נפרדים בד' מקומות - ראייה בעינים, שמיעה באוזניים, ריח בחוטים, וטעם בפה, לכן יש בהם ד' בתים נפרדים, אבל חוש המישוש הוא רק במקום אחד בידיים, לכן בתפילין של יד יש רק בית אחד. לתועלת הענין נביא את המקורות לרעיון נשגב זה כל אחד בסגנון ובחוש טעם מיוחד, וזה יצא ראשון מה שהביא הפוסק הגדול בעל "מטה משה" תלמיד המהרש"ל (סימן טז):

"ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין... על הזרוע כנגד חוש המישוש שתלה ביד, ולכן בתפילין של יד אין בו אלא בית אחד, ועל הראש כנגד החושים שבראש - חוש הראות, חוש השמע, חוש הריח, חוש הטעם, וכנגדם יש ד'

בפרשתנו פרשת בא אנו למדים לראשונה על מצות תפילין של יד ושל ראש שנזכרה בתורה ארבע פעמים, (א) בפרשתנו בפרשת "קדש לי כל בכור" (שמות יג ט): "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפניך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים." (ב) בפרשתנו בפרשת "והיה כי יביאך" (שם יג טז): "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחזקת יד הוציאנו ה' ממצרים".

(ג) בפרשה ראשונה של קריאת שמע (דברים ו ח): "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך." (ד) בפרשה שניה של קריאת שמע (שם יא יח): "וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם." והן הם ארבע פרשיות: "קדש", "והיה כי יביאך", "שמע", "והיה אם שמוע" הכתובות בתפילין של יד ושל ראש.

אולם דבר מיוחד יש בשתי הפעמים שנזכרה מצות תפילין בפרשתנו, שמפורש בהן הטעם שצונו הקב"ה להניח תפילין זכר ליציאת מצרים בפרשת קדש: "כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים", בפרשת והיה כי יביאך: "כי בחזקת יד הוציאנו ה' ממצרים". הנה כי כן מוטלת עלינו חובת הביאור מהו הקשר בין יציאת מצרים להנחת תפילין של יד ושל ראש.

עוד ראוי להתבונן במה שמקשר הכתוב בין מצות תפילין לתורת ה': "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפניך." ובגמרא (קידושין לה.) למדו מכאן: "הוקשה כל התורה כולה לתפילין". וצריך ביאור מהו הקשר בין מצות תפילין לכל התורה כולה. זאת ועוד, מדוע על ידי קיום מצות תפילין מעלה הקב"ה עלינו כאילו יגענו בתורה יומם ולילה.

תכלית מצות תפילין של יד ושל ראש לזכר ולקדש את חמשת החושים

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, על פי מה שמצינו יסוד גדול בדברי הראשונים והאחרונים שנביא להלן בענין תכלית מצות

**מטה משה: תפילין של ראש מקדש את ד' החושים שבראש:
ראיה, שמיעה, ריח, טעם, לכן יש בו ד' בתים נפרדים**

**תפילין של יד מקדש את חוש המישוש שביד,
לכן יש בו רק בית אחד כנגד חוש אחד**

**"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" - בה' בראם,
תכלית הבריאה שיעבוד האדם את ה' עם ה' חושים**

**הגר"א מווילנא: חוש המישוש כלול מד' חושים
שסימנם מעש"ה - מ'ישוש, ע'שיה, ש'מוש, ה'ליכה**

אולם בחטא עץ הדעת פגמו אדם וחיה בכל ה' חושים, בחוש הראיה (בראשית ג ו'): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים", בחוש השמיעה כששמעו בקול הנחש, בחוש הריח כשהריחו מפרי עץ הדעת, בחוש המישוש (שם): "ותקח מפריו", בחוש הטעם (שם): "ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל". [הן אמת שמצינו בדברי ה"בני יששכר" (אדר מאמר א אות י) כי חוש הריח לא נפגם, אבל המעיין שם יראה שלפני המסקנה גם הוא סובר שהוא נפגם קצת, ולכן מברכים על הריח לתקן מה שנפגם, וראה לקמן בשם ה"מגלה עמוקות" ו"ספר המפואר" שכתבו גם כן שנפגמו כל ה' חושים].

וזוהו שכתוב (שם ג ט): "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה" - איכה היא אותיות אי"ך ה', כלומר מה עשית עם ה' חושים, עד שבא אברהם אבינו שהיה הראשון שהתחיל בתיקון חטא עץ הדעת, והקדיש את כל ה' חושים בלתי לה' לבדו, לכן הוסיף לו הקב"ה אות ה' לשמו שהיה "אברם" ונקרא "אברהם" שהיא אותיות ה' בראם", לרמז שעל ידו נשלמה תכלית הבריאה בהבראם" - בה' בראם, וממנו עבר הדבר בירושה ליצחק אבינו ויעקב אבינו, ומהאבות הקדושים לכל ישראל עד סוף כל הדורות.

ה' אותיות מנצפ"ך ניתוספו אחרי הפגם בה' חושים

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הקשר בין מצות תפילין לתורת ה': "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפיך", על פי מה שהמציא הקב"ה לידיו הקדמה נפלאה מאירת עינים, שמצוה לפרסמה בין לומדי תורה וחושבי שמו, כי טרם שפגם אדם הראשון בה' חושים בחטא עץ הדעת, לא היו בתורה רק כ"ב אותיות בלי ה' אותיות הסופיות

ד' מיני חושים בגוף, והוא מישוש בגוף, עשיה ביד, שימוש, הליכה, והם ראשי תיבות מעש"ה".

תכלית הבריאה באות ה' לעבוד את ה' בה' חושים

עתה הבה נמשיך לגלות המקור על ה' חושים שבאדם בדברי חכמינו ז"ל, ונפתח במאמר המדרש על הקרבנות שהקריבו הנשיאים בחנוכת המזבח (במדב"ר יד יא): "עתודים חמשה, כבשים בני שנה חמשה, כנגד המזבח ארכו חמש אמות ורחבו ה' אמות. דבר אחר כנגד ה' הרגשות". ופירש ב"מתנות כהונה" - "חמש הרגשות, ה' חושים שבהם אדם מרגיש הכל, והן חוש הראות, וחוש השמע, וחוש הריח, וחוש הטעם, וחוש המישוש".

בספר "בך יברך ישראל" להרה"ק רבי לוי יצחק מאזיערנא נכד הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע (שבת שובה פרשת האזינו) מצינו בענין זה דברים נפלאים, כי מקרא מלא דיבר הכתוב (בראשית ב ד): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ופירש רש"י: "בהבראם בה' בראם". הרמז בזה שהקב"ה ברא את העולם באות ה', כי תכלית בריאת העולם היא שישתמשו ישראל בה' חושים בלתי לד' לבדו.

וזוהו שכתוב (שם ב טו): "ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", ומפרש בתיקוני זוהר (תיקון כא סב): "לעבדה בפקודין דעשה [במצות עשה], ולשמרה בפקודין דלא תעשה", [במצות לא תעשה]. הביאור בזה, "לעבדה" היא אותיות "לעבד ה'", כלומר הקב"ה ברא לאדם ה' חושים כדי שיעבוד בהם את ה' בקום ועשה, ועל ידי זה נחשב כאילו קיים כל רמ"ח מצות עשה, "ולשמרה" היא אותיות "ולשמר ה'", שישמור על ה' חושיו שלא לפגום בהם, ועל ידי זה נחשב כאילו שמר על כל שס"ה לא תעשה.

בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה".

דברי הביאור הגר"א בענין זה

ועתה בא וראה כי רעיון נשגב זה מבואר בדברי מאורו של עולם הגר"א מווילנא זי"ע ב"ביאורי אגדות" (ברכות ו. אות יח ד"ה אמר רבין), אלא שהוא מוסיף לבאר כי גם חוש המישוש כולל בתוכו ד' חושים שמקורם בלב, והנה הדברים בלשון קדשו:

"כי ענין התפילין שלנו הוא לקשור המחשבה והרהור הלב כמו שכתוב בטור ושלחן ערוך (או"ח סימן כה ס"ה), וידוע שבאדם יש ה' חושים, וד' עיקרם במוח וממנו יבואו ואליו ישובו, והחמישי שהוא חוש המישוש הוא בכל הגוף, וכמו שהמוח להארבעה ראשוניים, כן הוא הלב לחוש הזה, והחוש הזה נתחלק גם כן לד' חלקים, רצונו לומר ד' הם חלקי פעולותיו, והן המעשה שבידים, וההליכה שברגל, והשימוש, והמישוש שבכל הגוף.

אלא שכל הארבעה שם אחד להם ומקום אחד להם והוא הלב, מה שאין כן בארבעה הראשוניים מחולקים בשם ובמקומותיהם במוח, ורצוני לומר שלחוש השמיעה יש לו שער מיוחד אל המוח, וכן לראיה ולכולם, לכך בשל ראש שבו אנו מראים קשר המוח וחושיו, יש בו ד' פרשיות, ועל כל אחת בית מיוחד, ובשל יד שבו אנחנו מראים קשר הלב והרגשותיו, הוא ד' פרשיות רק מקום אחד להם".

מבואר מדבריו כי ד' פרשיות בתפילין של ראש, תכליתן לקדש את ד' החושים - ראיה, שמיעה, ריח, טעם, אשר מקורם במוח שבראש, ומאחר שד' חושים הללו נפרדים במוח, לכן גם ד' פרשיות בתפילין של ראש נפרדות בד' בתים, ואילו ד' פרשיות בתפילין של יד תכליתן לקדש את חוש המישוש, אשר גם הוא כולל ד' חושים שמקורם בלב, אולם מאחר שד' חושי המישוש קשורים יחד בלב, לכן גם ד' פרשיות בתפילין של יד הן בבית אחד.

והנה בענין ד' החושים הכלולים בחוש המישוש שבגוף מצינו עוד בדברי הגר"א "אדרת אליהו" (פרשת בלק מהדורא ב' במדבר כב יב) על הפסוק: "ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם", שהם רמזים בתיבת מעש"ה שהיא הראשי תיבות של מ'ישוש ע'שיה ש'ימוש ה'ליכה, ובלשון קדשו:

"ידוע כי עניני האדם הם ג' דברים - דיבור מעשה מחשבה, אלא שבמעשה יש כמה מינים, הכולל שכולם הוא הליכה, כי ד' מיני מעשים הם, והם

הסדר, שאלמלא נתנו על הסדר כל מי שהיה קורא בה יכול להחיות מתים, לפיכך נעלמו סודותיה של תורה...

ומפני שבתורה היה כוח להחיות המתים ולבנות עולמות ולהחריבם, גזר הקב"ה לנסות את האדם אם הוא מחזיק במצות קונו, ולא ישתמש בסודות התורה לשום דבר, כי אם להודות ולשבח להקב"ה על כל הסודות אשר ישיגו וישכילו בתורה כמלאך משרת, ולכך צוהו שלא יאכל מעץ הדעת טוב ורע".

בהמשך דבריו (שם ד"ה דע כי הקב"ה נתן) הוא ממשיך לבאר, ענין ה' אותיות מנצפ"ך שניתוספו אחרי שחטא אדם הראשון בעץ הדעת:

"שכל התורה היתה עצם אחד בראשונה, יחד כולה בלי הפסק פרשיות ופסוקים אלא כולה דבר אחד, ולפי שהרחיק אדם הראשון עצמו מהחלק האלקי והרוחני ודבק בחלק הגשמי, ניתוספו ה' אותיות על הכ"ב שהם מנצפ"ך, שמהם נעשו סופי תיבות וסופי פסוקים, כנגד ה' חושים שניתוספו באדם שהם גשמיים, וללמדך שאם לא חטא אדם, לא היינו צריכים לעשות סופי תיבות עם מנצפ"ך, וגם לא היינו צריכים לה' חושים גופניים שיש באדם.

וכיון שדבק האדם בכוחות חומריות ובתאוות גופניות ונתחברו אליו ה' חושים גופניים, מיד נחלקה התורה לפרשיות ופסוקים, והוצרך להם מנצפ"ך שהם ה' אותיות לעשות עמהם סופי תיבות, שאם לא חטא אדם לא היה צריך בתורה אותיות מנצפ"ך לפי שכולה היתה דבר אחד, ועתה באלו האותיות של מנצפ"ך נחלקת לכמה דרכים. זהו שאמרו רבותינו ז"ל מטולטלים שביליה של תורה, ונחלקת התורה לחמשה חומשים כנגד ה' אותיות שהם מנצפ"ך".

השגות הנבואה

בקדושת חמשת החושים

נמצינו למדים מדבריו הקדושים ביאור נפלא, על מה שניתוספו ה' אותיות הסופיות מנצפ"ך בחטא עץ הדעת, כי טרם שחטא אדם הראשון בעץ הדעת ה' החושים שלו היו רוחניים, והיה מסוגל להשיג בהם את כל סודות התורה וצירופי שמות הרמוזים בתורה באופן נעלה ונשגב, בלי פיסוק תיבות המצמצמים את השגות והבנות התורה, ועל ידי זה היה מסוגל לתקן את כל העולם שלא יהיו בו שום מחלות ומיתות.

מגלה עמוקות: לפני חטא עץ הדעת לא היו בתוך האל"ף ביי"ת ה' אותיות מנצפ"ך המצמצמות את התיבות

אחרי שחטא אדם הראשון ופגם בה' חושים, ניתוספו ה' אותיות מנצפ"ך המפסיקות את צירופי השמות

ה' אותיות מנצפ"ך הן ה' גבורות, כי הן ניתוספו בתוך האל"ף ביי"ת על ידי חטא עץ הדעת בה' חושים

"למען תהיה תורת ה' בפיך", בזכות מצות תפילין המקדשת את ה' החושים, זוכים להשגות גדולות בתורה

ראה עוד ב"מגן אברהם" (או"ח סימן יא ס"ק כב) שהביא וב"מגן אברהם" (או"ח סימן יא ס"ק כב) הביא בשם ה"לחם חמודות" לבעל "תוספות יום טוב" בענין מספר החוליות בציצית של רבי שלמה מולכו, ובספר "חרדים" (פרק סג) כתב בשמו רמז בענין צדקה ביום התענית: "וכן אמר הקדוש רבינו שלמה מולכו ז"ל, מאי תענית ת"ת עניי כדאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו): אגרא דתעניתא צדקתא".

והנה מצינו עדות נאמנה מה"צמח דוד" שראה את ספר "המפואר" אצל ה"מגלה עמוקות" וכתב בדף הראשון: "מיוחס להקדוש ר"ש מלכו הזקן, אשר קידש ה' ברבים והודיע אמונתו בתבל". מעתה נראה שה"מגלה עמוקות" למד משם את המקור לחידוש נשגב זה, ונעתיק שני קטעים מספר "המפואר" (דרוש הראשון על בראשית) שהוא מרחיב בענין זה, וזה יצא ראשון מה שכתב (בד"ה ועתה אפרש לך מה שרמוז עוד בעץ החיים):

"ועץ החיים היא תורתו הקדושה, שנבראת אלפים שנה קודם לבריאת עולם ועמה היו כל העולמות נבראים, ואז לא היה בה חילוק פרשיות ופסוקים ותיבות נקודות וטעמים, אלא כולה היתה דבר אחד ועצם אחד. וכוונת הקב"ה בבריאת האדם כדי ליתן לו התורה הזאת, כדי שיבין וישיג סודות עליונים וסתרים עמוקים אלהיים ורוחניים, כמו שהם רמוזים בתורה בהיותה כתובה בלא פרשיות ובלא פסוקים ותיבות ונקודות וטעמים, שאז תסבול כמה פירושים וכמה צרופים לרבבות ולאלפים אשר ממנו הם נעלמים.

וכן אמרו רבותינו ז"ל, כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה... וכן אמרו במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור ג) לא ידע אנוש ערכה, אמר רבי אלעזר, לא ניתנו פרשיותיה של תורה על

מנצפ"ך, אולם אחרי שחטא ופגם בה' חושים ניתוספו עוד ה' אותיות מנצפ"ך.

הקדמה נפלאה זו מצאתי ב"מגלה עמוקות" (פרשת נשא) על הפסוק (במדבר ה ו): "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר עשו, והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו". ומפרש ה"מגלה עמוקות" בלשון קדשו: "ואשמה הנפש ההיא, הוא נפשו של אדם הראשון, והביא א"ת, על סוד כ"ב אותיות התורה מא' עד תי"ו, וחמישיתו יוסף עליו, זה חטא אדם הראשון שגרם ה' אותיות מנצפ"ך כשחטא בה' חושים".

עמדתי משתומם באין מבין, מחריש לדעת, להבין את דבריו הסתומים של ה"מגלה עמוקות", מהו הקשר בין הפגם בה' חושים בחטא עץ הדעת, למה שניתוספו ה' אותיות מנצפ"ך לכ"ב אותיות התורה. זאת ועוד, איזה רווח היה לאדם הראשון וכל הנבראים לפני חטא עץ הדעת, כאשר ה' אותיות הללו עדיין לא היו בין אותיות התורה, ואיזה הפסד נגרם להם על ידי שניתוספו אחרי החטא.

ואחרי החיפוש והעיון נתקיים בנו (מגילה ו): "יגעתי ומצאתי תאמן", כי מצאתי המקור לכך בספר "המפואר" (נדפס לראשונה באמסטרדאם שנת תס"ט ולאחרונה בירושלים תשמ"ט) להמקובל האלקי הקדוש רבי שלמה מולכו הי"ד שנהרג על קדושת השם, והעידו עליו צדיקי דורו שהיתה בו נשמת משיח בן יוסף, ובספר "מגיד משרים" לה"בית יוסף" (פרשת וזאת הברכה) כתב, כי המלאך המגיד הבטיח לו שיזכה לקדש שמו ברבים כמו שקידש רבי שלמה מולכו: "תזכה לקדשא שמי ברבים, כך שלמה בחירי דאתקרי מולכו, דאתמשח ממשח רבות עילאה וסליק לרעוא על מזבחי".

(פרשת שמות), לבאר הטעם שסבלו ישראל כל כך את צרת השעבוד במצרים, משום שהנשמות שלהם היו כלולות באדם הראשון בשעה שאכל מעץ הדעת, והיו צריכים זיכוכ וכפרה בשעבוד הקשה במצרים. נמצא לפי זה כי נשמות הללו פגמו בה' חושים בחטא עץ הדעת.

ימתק להבין בזה מה שהיו צריכים לסבול את עול הגלות ת"ל שנה, כמו שכתוב (שמות יב מ): "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה". וביאר האריז"ל ב"שער הפסוקים" וב"לקוטי תורה" פרשת בא (שם), שהיו צריכים להמתיק ה' פעמים שם אלהי"ם שעולה בגימטריא ת"ל.

ומוסיף האריז"ל דבר נפלא, כי מטעם זה נזכרו ה' פעמים אלקים סמוכים זה לזה (שמות ב כג): "ויזעקו ותעל שועתם אל האלקי"ם מן העבודה, וישמע אלקי"ם את נאקתם, ויזכור אלקי"ם את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, וירא אלקי"ם את בני ישראל, וידע אלקי"ם". כנגד ה' שמות אלקים שהיו צריכים לתקן בגלות מצרים. ולפי האמור יש לומר כי מה שהיו צריכים לתקן ה' פעמים אלקים שהוא דין, הוא משום שפגמו בה' חושים בחטא עץ הדעת, ועל ידי זה נתעורר עליהם ה' גבורות מה' שמות אלקים, ונגזר עליהם להיות בגלות מצרים ת"ל שנה כמספר ה' פעמים אלהי"ם.

מענה מבואר היטב הקשר בין מצות תפילין ליציאת מצרים, שהרי מה שסבלו ישראל את קושי השעבוד בגלות מצרים הוא כדי לכפר על מה שפגמו בה' חושים, ולפי מה שנתבאר הרי גם מה שנצטוו לקיים מצות הנחת תפילין, הוא כדי לקדש בהם את ה' החושים. ויש לומר כי היות שיצאו ישראל ממצרים לפני שהשלימו את הזמן של ת"ל שנה כנגד ה' פעמים אלהי"ם, לכן נתן להם הקב"ה מצות תפילין כדי להשלים בהם את קדושת הה' חושים.

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך", כדי לקדש בהם חוש המישוש בתפילין של יד, וחושי הראיה, שמיעה, ריח, טעם, בתפילין של ראש. "למען תהיה תורת ה' בפיך", כי על ידי התקדשות הה' חושים יזכו להשגות התורה שנפגמה בחטא עץ הדעת, ואם תאמר מדוע לא נשלם זיכוכ הה' חושים בגלות מצרים, על זה אמר: "כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים", שהיה צורך ביד חזקה משום שלא השלימו את הזמן של ת"ל שנה, על כן מוטלת עלינו החובה להשלים את קדושת זיכוכ הה' חושים על ידי תפילין של יד ושל ראש.

ה"פני יהושע" איך אפשר לומר שנשתכחו אותיות מנצפ"ך, הלא היה להם ספרי תורה תפילין ומזוזות שיש בהם אותיות מנצפ"ך.

אך לפי דברי ה"מגלה עמוקות" נראה לבאר דברי חכמים וחידותם: "מנצפ"ך צופים אמרום", נתכוונו לרמז בזה כי חכמי התורה הצופים בעומק התורה לגלות כל גנוזיה, הנה הם מגלים מה שגרמו אותיות מנצפ"ך להסתיר ולצמצם השגות התורה. ועל כך מקשה הגמרא הלא אין הנביא רשאי לחדש דבר.

ומתרג' הגמרא: "אלא שכחום וחזרו ויסדום". כלומר לפני שחטא אדם הראשון כאשר עדיין לא היו ה' אותיות מנצפ"ך, היתה התורה גלויה בכל צירופי שמות בלי שום הסתר, אלא שאחר כך בחטא עץ הדעת ניתוספו מנצפ"ך וגרמו לצמצום השגות התורה, עד שבאו חכמי התורה הצופים וגילו שוב בתורה שבעל פה את חלקי התורה שנגנזו.

רעיון נשגב זה פותח לנו פתח להבין מה שמבואר בספרים הקדושים, כי ה' אותיות הסופיות מנצפ"ך הם ה' גבורות של תוקף הדין, ומקור הדבר בכתבי האריז"ל ("ע"ח שער ה' פ"ג): "ה' אותיות מנצפ"ך שהם ה' גבורות כנודע ונקרא אותיות סתומות". ומצינו ביאור על כך במשנתו הטהורה של ה"בני יששכר" (תשרי מאמר ג דרוש א לתקיעת שופר), כי ה' אותיות מנצפ"ך הבאים בסוף התיבה, מצמצמים את התיבה שלא תוכל להתפשט באותיות נוספות, והרי זה בבחינת דין המצמצם את השפע.

ולפי האמור יש להוסיף תבלין מדוע דוקא ה' אותיות הללו הם ה' גבורות, כי מאחר שה' אותיות הללו ניתוספו רק אחרי שחטא אדם הראשון בעץ הדעת ופגם בה' חושים הרוחניים, ועל ידי זה היה צורך לצמצם את השגות התורה בה' אותיות מנצפ"ך המצמצמים את התיבה, לכן הם מעוררים את הדין על חטא עץ הדעת שגרם לכך. ומזה נשכיל להבין כי המתקת ה' גבורות מנצפ"ך היא, על ידי העמל בתורה לגלות את הסודות שנגנזו בתורה על ידי הוספת ה' אותיות הללו.

הקשר בין מצות תפילין ליציאת מצרים

בדרך זו נמשיך לבאר הקשר בין מצות תפילין ליציאת מצרים, על פי מה שכבר הבאנו כמה פעמים בשם רבינו האריז"ל ב"שער הפסוקים"

אולם אחרי החטא ניתוספו ה' אותיות מנצפ"ך המפסיקים בין תיבה לתיבה, ועל ידי זה אי אפשר להשיג את כל השמות והצירופים בתורה. יומתק להבין בזה מה שהביא בספר "בעל שם טוב" (פרשת בלק אות ד) בשם הבעש"ט הקדוש זי"ע, כי על ידי התקדשות ה' החושים שבאדם הוא זוכה שתחול עליו רוח הנבואה:

"האדם יש לו ה' חושים, חוש הראייה, וחוש השמיעה, וחוש הטעם, וחוש הריח, וחוש המישוש, וכנגדן יש לו חמשה חושים רוחניים, כמו שכתב (קהלת א טז) ולבי ראה הרבה חכמה, (מלכים א ג ט) ונתת לעבדך לב שומע, (ישעיה יא ג) והריחו ביראת ה', וכן יתר החושים, וצריך האדם לטהר ולקדש את החושים החיצוניים הגשמיים, ועל ידי זה חלה הקדושה על חושים הפנימיים הרוחניים, ותחול עליו רוח הנבואה".

מענה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין הקשר נפלא בין מצות תפילין להשגת התורה: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך". שהרי כבר נתבאר מדברי מאורי עולם הקדמונים והאחרונים, שתכלית מצות הנחת תפילין של יד ותפילין של ראש היא, לקדש את חמשת החושים שנפגמו בחטא עץ הדעת, תפילין של ראש מקדש את ד' חושים ראייה, שמיעה, ריח, טעם, ותפילין של יד מקדש את חוש המישוש.

הנה כי כן זהו שאומר הכתוב: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך", כדי לקדש בהם את חמשת החושים שנפגמו בחטא עץ הדעת, "למען תהיה תורת ה' בפיך", כי על ידי זה תזכו להשיג את התורה מעין מה שהיה לפני חטא עץ הדעת טרם שנפגמו ה' החושים שגרמו לצמצום השגות התורה.

"מנצפ"ך צופים אמרום"

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין חידה סתומה בגמרא (שבת קד., מגילה ג.): "מנצפ"ך צופים אמרום". פירוש אותיות הסופיות של מנצפ"ך הכתובים בתורה הוא חידוש מדברי הנביאים. ומקשה בגמרא: "ותסברא והכתיב (ויקרא כז לד) אלה המצוות, שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה". ומתרג' לפי המסקנה: "אלא שכחום וחזרו ויסדום". כלומר אותיות מנצפ"ך כבר היו אלא שנשתכחו, עד שבאו הנביאים והחזירו. ותמה